

Erb Košíc a jeho stvárnenie v medailérskej a sochárskej tvorbe Arpáda Račka

Jozef Slavkovský

Slovenská numizmatická spoločnosť pobočka Košice a Dejepisný spolok v Košiciach

Úvod

Pri štúdiu podkladov súvisiacich s medailérskou tvorbou akademického sochára Arpáda Račka, ktorý pôsobil v Košiciach od roku 1957 až do svojho skonu 2. januára 2015, možno konštatovať, že okrem maratónca aj erb mesta bol jeho doménou. K najznámejším – hoci je jednou z jeho prvých prác – patrí svetoznáma socha Maratónca z roku 1959. Vo svojom zrelom tvorivom období v roku 2002 zase dokončil pre svoje mesto bronzovú plastiku Košický erb, inštalovanú pri príležitosti 500. výročia udelenia erbovej listiny mestu Košice. Nakoľko jeho súborne sochárske dielo je prezentované v knižnej publikácii (Ševčíková, 2000) a cesta žitím i tvorbou sú dostupné v pôsobivej forme v knihe (Čamoj, 2007), v našom príspevku sa zameriame iba na jeho medailérsku tvorbu venovanú erbu Košíc a stručnou formou sa dotkneme aj bronzovej plastiky Košického erbu.

Erb mesta Košice, stručná história a súčasnosť

Predtým, ako sa budeme venovať prezentácii a hodnoteniu či interpretácii medailérskej tvorby Arpáda Račka so zameraním na erb Košíc, je potrebné sa zastaviť pri probléme výnimočného postavenia mesta Košice z hľadiska európskej mestskej heraldiky (Uličný ml., 2013). Mestu Košice bol erb udelený štyrikrát. Prvý mestský erb Košice získali v roku 1369 a udelil im ho uhorský panovník Ľudovít Veľký. V roku 1423 Košice prijali a akceptovali nové kráľovské nariadenie, ktorým dostali právo používať erb v novo upravenej podobe. Ďalšie nariadenie o erbe mesta sa realizuje za vlády Ladislava V. v roku 1453, ktorým pozmeňuje jeho vizuálnu a obsahovú kompozíciu. Štvrtá a teda posledná erbová listina bola Košiciam udelená Vladislavom II. v roku 1502. Tento erb mesta bol výrazne pozmenený v súlade s vtedajšou mestskou heraldickou tvorbou. Po rozpade Rakúsko-Uhorska a vzniku Československa sa menia aj pohľady a právne normy na používanie a zánik erbov. Mestské erby na Slovensku prešli v 20. storočí určitými vývinovými zmenami a to platí aj pre používanú podobu erbu mesta Košíc. Zo slovenských heraldikov sa k podobe erbu mesta Košice vyjadrujú vo svojich publikáciách viacerí autori (Novák, 1967; 1986; Vrteľ, 1984; Kirst, 1994), čiže tí, ktorí sa chcú s uvedenou problematikou oboznámiť detailnejšie, nájdu tam potrebné informácie. Z týchto prác, ale aj názorov na erb mesta Košice prezentovaných Heraldickým registrom SR vyplýva, že erb mesta prešiel v 20. storočí určitým vývojom a zmenami. Od roku 1993 Štatút mesta Košice obsahuje informáciu o erbe, ktorý verným spôsobom kopíruje armáles (listinu) z roku 1502 a zároveň určuje podmienky jeho používania. Kompletný erb mesta používajú orgány samosprávy mesta. Štít erbu mesta Košice používajú orgány samosprávy mestských častí, ktoré nemajú svoj erb. Podrobnejšie informácie sú dostupné na: http://www.kosice.sk/clanok.php?file=gov_statut_priloha4.htm.

Medaily z tvorby Arpáda Račka zobrazujúce erb mesta Košice

Medaily sú vhodným umeleckým prostriedkom zaznamenávania významných udalostí alebo výtvorov ľudskej tvorivosti v dejinnom vývoji spoločnosti. Zároveň sú vhodným umeleckým dielom na ocenenie tých, ktorí sa pričínili o dianie súvisiace s realizáciou takýchto udalostí alebo činnosťou plnenia ich historického významu a zachovávanie kultúrnych i spoločenských tradícií. Takúto úlohu plnia aj medaily Arpáda Račka, ktorými zobrazil erb mesta Košice. Práve na základe jeho erbovej medailárskej tvorby vzniklo aj jeho významné sochárske dielo Erb mesta Košice, ktoré nám výrazne pripomína jeho tvorcu.

Poznámka: Pri popise medailí sú použité tieto skratky – vysvetlivky: a. – averz, r. – reverz, B – bronz, T – tombak, pAg – postriebrená, Ag – strieborná, pAu – pozlátená, paB – patinovaný bronz, paT – patinovaný tombak, Ø – priemer.

Popis a zobrazenie medailí

Medaila Mesto Košice

Medaila mesta Košice udeľovaná za zásluhy o rozvoj mesta. Výrobca Mincovňa Kremnica. Medailér: Račko. Medaila: a., paT, Ø 86 mm. Je to jednostranná medaila, ale svojím výtvarným riešením patrí medzi skvosty medailárskej tvorby Arpáda Račka. Centrálnu časť vyplní erb mesta, ktorý je zvýraznený plnou kružnicou a po jej obvodě je nápis v hornej časti MESTO, spodnej KOŠICE. Tento nápis z vonkajšej strany ohraničuje bodkovaná kružnica, ktorá oddeľuje tvarovo výrazne vyformovanú vlastnú vonkajšiu časť medaily

Medaila Cena mesta Košice

Cena mesta Košice - Cenu mesta Košice môže udeliť Mestské zastupiteľstvo v Košiciach za vynikajúce tvorivé výkony, významné výsledky a mimoriadne zásluhy vo vedeckej, technickej, umeleckej, športovej, publicistickej a inej verejno-prospešnej činnosti. Cena mesta Košice sa udeľuje každoročne raz v roku, najviac pätnástim jednotlivcom a trom kolektívom. Cena mesta „in memoriam“ sa udeľuje najneskôr do dvoch rokov po úmrtí osobnosti navrhutej na ocenenie.

Medaila Cena mesta Košice je udeľovaná za zásluhy o rozvoj mesta v nových podmienkach po nežnej revolúcii. Výrobca Mincovňa Kremnica. Medailér: Račko. Medaila: j., pAgB, Ø 100 mm. Je to jednostranná medaila, ktorá v podstate je iba variantom medaily mesta Košice. Centrálnu časť vyplňa erb mesta, ktorý je zvýraznený plnou kružnicou a po jej obvođe je nápis v hornej časti CENA MESTA, v spodnej KOŠICE. Tento nápis z vonkajšej strany ohraničuje zase plná kružnica, čo zvýrazňuje výtvarnú stránku tejto medaily.

Medaila Cena primátora mesta Košice

Cena primátora mesta – Túto cenu udeľuje primátor mesta Košice obyvateľom mesta s trvalým pobytom na území mesta za ich záslužnú činnosť v prospech samosprávy mesta a rozvoj mesta. Cena primátora mesta sa udeľuje každoročne raz v roku najviac dvadsiatim jednotlivcom a trom kolektívom.

Záslužná medaila udeľovaná význačným obyvateľom mesta, ktorí sa výrazne pričínili o jeho rozvoj. Výrobca Mincovňa Kremnica. Medailér: Račko. Medaila: j., T, Ø 60 mm. Na averze

v strednom kruhu je umiestnený erb mesta a po obvode je nápis CENA PRIMÁTORA MESTA KOŠICE. Je to jednostranná medaila.

Medaila mesta Košice

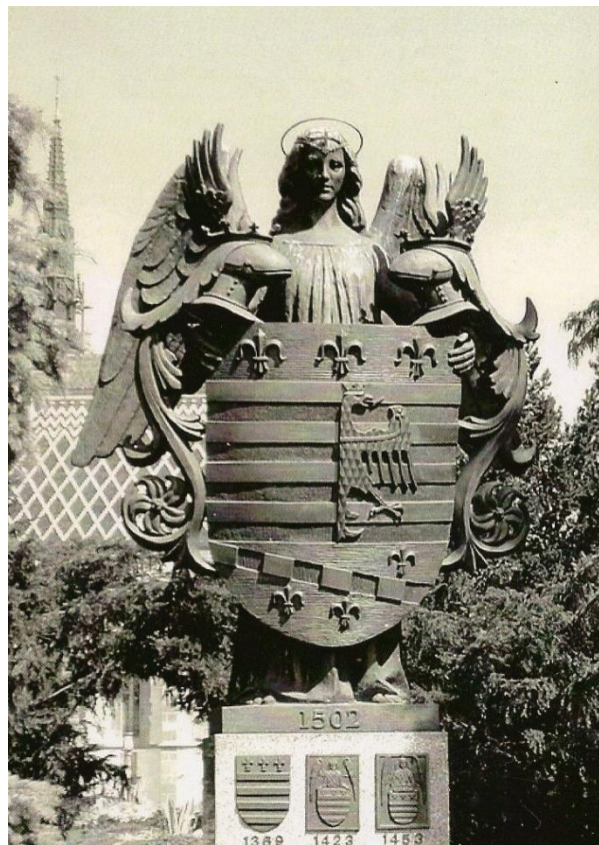
Medaila mesta Košice je udeľovaná občanom, ktorí sa svojou angažovanosťou pričinili o rozvoj spoločenskej, kultúrnej, vedeckej alebo inej činnosti v tomto meste. Výrobca Mincovňa Kremnica. Medailér: Račko. Medaila: j., T, Ø 60 mm. Centrálnu časť vyplňa erb mesta a okolo neho sú rozmiestnené dominantné budovy mesta. V spodnej časti je nápis KOŠICE. Z vonkajšej strany je medaila ohraničená plnou kružnicou, čo zvyrazňuje výtvarnú stránku tejto medaily.

Prezentované medaily Arpáda Račka venované erbu mesta Košice nám približujú časť jeho medailárskej tvorby, ktorá svojím umeleckým stvárnením výrazne a s potrebným citom odzrkadľuje zámer určenia. Uvedené medaily slúžili a niektoré ešte slúžia na oceňovanie, ale zároveň sú pamätníkmi umeleckej tvorby tohto významného košického sochára, ktorý sa okrajovo venoval aj tejto činnosti.

Sochárske dielo Arpáda Račka venované erbmu mesta Košice

Tento príspevok je venovaný predovšetkým medailám Arpáda Račka so zameraním na erb mesta Košice, ale aspoň v stručnosti je potrebné zmieniť sa aj o jeho sochárskom diele s týmto zameraním, čiže bronzovej plastike. Tú dokončil v roku 2002, čiže v svojom zrelom tvorivom období, a je umiestnená v historickej časti mesta. Realizovalo sa to pri príležitosti 500. výročia udelenia erbovej listiny mestu Košice. Táto monumentálna bronzová plastika je umiestnená na podstavci, na ktorom sú vo vrchnej časti tri erby mesta Košice, a to v poradí podľa rokov udelenia /1369, 1423, 1453/. Nad týmito erbmi, čiže na bronzovom sokle vlastnej plastiky štvrtého erbu mesta Košice je uvedený rok 1502.

Monumentálna bronzová plastika Erb mesta Košice /sochár Arpád Račko/
osadená v parku pri Dolnej bráne v historickom jadre Košíc

Zatiaľ čo socha Maratónca nám pripomína blízkosť minulosti a súčasnosti významného športového diania v našom meste a Račkovu tvorbu v mladosti, oproti tomu jeho bronzová plastika Erb mesta Košice zase dávnu minulosť, čiže históriu a jeho tvorbu v zrelom tvorivom veku. Tieto pamätníky sú ozdobou historického jadra Košíc a v súčasnosti už i spomienkou na sochára Arpáda Račka, ktorý viac ako 50 rokov tvoril v tomto meste.

Záver

Práve medaily, kde je stvárnený erb Košíc, svojím výtvarným riešením patria medzi skvosty medailárskej tvorby Arpáda Račka. Okrem medailéra sa na akosti medailí podieľa tiež

technologická vyspelosť minciarov našej takmer 700-ročnej Mincovne Kremnica, š. p., ktorá bola v roku 2011 zaradená do Európskeho dedičstva (<http://www.mint.sk>). Tu je azda vhodné pripomenúť si, že jej zakladateľom bol víťaz bitky pri Rozhanovciach v roku 1312 Karol Róbert z Anjou, ktorému mešťania Košíc pomohli v tomto boji o upevnenie si pozície na uhorskom tróne. Rozvoj Košíc v 14. a 15. storočí mal značný význam, čo viedlo k tomu, že mesto získalo až štyri erbové listiny od uhorských panovníkov. Ako je vyššie uvedené, v súčasnosti sa v zmysle Štatútu mesta Košice používa erb z roku 1502 a zároveň sú tam uvedené aj podmienky jeho používania. Záverom možno konštatovať, že Arpád Račko ako medailér to už realizoval na medaile MESTO KOŠICE pred nežnou revolúciou a samozrejme u medailí, ktoré slúžia na oceňovanie občanov aj v súčasnosti: CENA MESTA, CENA PRIMÁTORA MESTA KOŠICE a KOŠICE. Podmienky pre udeľovanie týchto medailí sú uvedené v Štatúte mesta Košice. Završením jeho tvorivej umeleckej práce súvisiacej s erbom mesta bola bronzová plastika Košický erb, inštalovaná v roku 2002 pri príležitosti 500. výročia udelenia erbovej listiny mestu Košice. Tu je však treba pripomenúť, že Račko bol predovšetkým významným sochárom a iba vo veľmi malom zastúpení sa venoval tvorbe medailí, ale napriek tomu aj tu zanechal výraznú stopu svojho umeleckého pôsobenia v Košiciach a na Slovensku.

Literatúra

Čamoj, J., 2007: Návraty Arpáda Račka. Vydal PREFEKT, a.s., Bratislava, 149 s.

Kirst, J., 1994: Erb mesta Košice. Mesto Košice – Archív mesta Košice, 24 s.

Novák, J., 1986: Erby miest vyhlásených za pamiatkové rezervácie. Bratislava: Tatran, 118 s.

Stupinský, Z., 2010: Košické medaily, plakety a žetóny 1885 – 2008. Vydala Slovenská numizmatická spoločnosť pobočka Košice, 76 s.

Ševčíková, Z., 2000: Arpád Račko, sochy. Vydal: ETC GRAFO, 156 s.

Uličný, F., 2013: Vývoj názorov na erb mesta Košice v 20. storočí. Zborník Historické medzníky vo vývoji Košíc v 20. storočí. Vydala UPJŠ v Košiciach, FF, s. 122 – 129.

Vrteľ, L., 2009: Heraldická terminológia. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 460 s.

http://www.kosice.sk/clanok.php?file=history_erb_indexsk.htm

http://www.kosice.sk/clanok.php?file=gov_statut_priloha4.htm

<http://www.mint.sk>.

Abstrakt

Príspevok sa dotýka medailérskej tvorby Arpáda Račka venovanej erbu Košíc, ale okrajovo aj pamätníku s takýmto zameraním. Rozvoj Košíc v 14. a 15. storočí nadobudol značný význam v rámci celého Uhorska, čo viedlo k tomu, že mesto získalo až štyri erbové listiny od uhorských panovníkov. V zmysle súčasného Štatútu mesta Košice sa používa erb z roku 1502. To dodržiava aj Račko na medailách s motívom erbu mesta: CENA MESTA, CENA PRIMÁTORA MESTA KOŠICE a KOŠICE, ktoré slúžia na oceňovanie občanov aj v súčasnosti. Napriek tomu, že Arpád Račko bol predovšetkým významným sochárom a iba vo veľmi malom zastúpení sa venoval tvorbe medailí, zanechal výraznú stopu svojho umeleckého pôsobenia aj v tejto oblasti.

Abstract

This paper touches medallist works of Arpád Račko dedicated to the coat of arms of the city Košice, but partly also to a memorial with such a focus. Development of Košice in the 14th and 15th centuries acquired considerable importance throughout Kingdom of Hungary, which has led to the fact that the city received even four armorial deeds of Hungarian rulers. Under the current Statute of the city of Košice the coat of arms from 1502 is used. Račko also follows this choice on his medals with the motif of the coat of arms of the city: CITY AWARD, CITY OF KOŠICE MAYOR AWARD, and KOŠICE, which are used for awarding citizens also today. Although Arpád Račko was primarily important sculptor and only rarely pursued medal production, he left distinctive trace of his artistic work in this area.